

21. Девятко Т. Коллекция Н.И. Гавриленко в Музее природы Харьковского национального университета / Т. Девятко // Природознавець Микола Гавриленко: епоха та пам'ять. Там само. – С. 54-65.
22. ІА ЦНБ. Там само.
23. ІА ЦНБ. Там само.
24. ІА НБУВ. Ф. 49, №520.
25. Ротач П.П. Гавриленко Микола Гавриленко як краєзнавець і співробітник музею / П.П. Ротач // 100-річчя Полтавського краєзнавчого музею: матеріали ювіл. наук. конф. Історія музею. Колекції. Експозиційна робота. – Полтава, 1992. – Ч.І. – С. 35-37.
26. Тютчев Ф.И. Стихотворения / Ф.И. Тютчев. – М.: Изд-во «Правда», 1978. – 303 с.
27. Шарлемань Николай Васильевич. Природа и люди Киевской Руси. Воспоминания. Автобиография. Переписка. [Текст] / Н.В. Шарлемань; Сост., авт. предисл. и коммент. В.И. Ульяновский. – Киев: Антиквар, 2015. – 1130 с., ил.
28. Там само.
29. Гавриленко Н.И. Позвоночные животные и урбанизация их в условиях города Полтавы / Н.И. Гавриленко. – Харьков: Изд-во Харьковского ун-та, 1970. – 140 с.
30. Там само.

УДК 330:001(092)

ЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ АКАДЕМІКА С. М. ЯМПОЛЬСЬКОГО

Мініна І.С.

(Одеський національний політехнічний університет)

У статті висвітлена наукова діяльність видатного вченого, доктора економічних наук, професора, академіка Національної академії наук С. М. Ямпольського. Вчений займався дослідженнями проблем економіки створення і освоєння нової техніки. Широко освічений науковець став одним з засновників нового напрямку в економіці, а саме – економіки науково-технічного прогресу. Роботи у цих сферах Стефан Михайлович присвятив більшу частину свого життя.

Ключові слова: С. М. Ямпольський, академік, економіст, науковець, економіка науково-технічного прогресу, виробництво, управління, прогнозування.

Стефан Михайлович Ямпольський (1906-1998 рр.) – видатний український вчений, доктор економічних наук, професор, академік Національної академії наук, багатогранний фахівець, освітянин, заслужений діяч науки України. Діяльність вченого на науковій ниві, на наш погляд, є ще недостатньо дослідженою. Праці, в яких можна знайти інформацію про економічну діяльність Стефана Михайловича, в основному носять енциклопедичний характер й згадку [11-13]. Певні аспекти його діяльності висвітлені у публікаціях, що були приурочені до ювілейних дат науковця [2; 3]. Основний масив інформації з цього питання знаходиться у наукових роботах ака-

деміка [6-9; 14-16].

Метою статті є висвітлення наукової діяльності С. М. Ямпольського; аналіз його внеску у економічну думку України; вивчення наукових досліджень вченого; розглянути зв'язок між науковою та освітньо-організаційною діяльністю науковця.

У 1927 р. Стефан Михайлович поступив на перший курс робітничого факультету Харківського інституту народного господарства, а по його закінченні – на промисловий факультет Харківського інституту народного господарства, на основі якого у 1930 р. був утворений Харківський інженерно-економічний інститут [4]. В 1932 р. Ямпольський закінчує машинобудів-

ний факультет інституту і як найкращий студент залишається в аспірантурі для підготовки до наукової та педагогічної діяльності за спеціальністю економіки, планування й організації машинобудування [11, С. 733].

У грудні 1931 р. С. М. Ямпольського, який ще був студентом, було призначено заступником декана машинобудівного факультету Харківського інженерно-економічного інституту. Згодом працював деканом загально-технічного, машинобудівного факультетів, завідувачим учбовою частиною інституту, заступником директора з навчальної та наукової роботи, а з 1938 р. очолив інститут [1, С. 7].

Незважаючи на велику навчально-організаційну роботу в інституті, Ямпольський не забував й про наукові дослідження. Знання та досвід роботи в області підготовки виробництва на машинобудівних підприємствах, які були накопиченні вченим, склали основу його дисертаційного дослідження "Основні питання технічної підготовки виробництва у зв'язку із проблемою швидкісного освоєння машин", яку він успішно захистив 20 червня 1941 р. [5, С. 20]. Саме у цій праці Стефан Михайлович вперше сформулював розгорнуту наукову концепцію технічної підготовки виробництва як найважливішої умови швидкісного освоєння машин, визначивши її етапи та методи підготовки виробництва нових конструкцій машин в умовах швидкісного проектування, технологічного освоєння виробництва [10, С. 5].

1 квітня 1944 р. С. М. Ямпольського було призначено директором Львівського політехнічного інституту [12, С. 509]. Новому керівнику довелося мало не з нуля починати організацію навчального закладу – відновлювати зруйноване, створювати матеріальну, учбову й наукові бази, налагоджувати наукові зв'язки, організувати навчальний процес.

Але, незважаючи на важкі умови військових років та виконання

обов'язків директора ВУЗу, у цьому ж році Стефан Михайлович підготував монографію «Питання швидкісного проектування та освоєння нових конструкцій у машинобудуванні» [14], яка на той час біла новаторською роботою. Вчений зробив спробу провести комплексне дослідження основних організаційно-економічних питань створення нової техніки та її впровадження у серійне виробництво, виклав розгорнуту чітку концепцію проблеми швидкісного проектування нової техніки, розробив конкретні методичні рекомендації швидкісного освоєння нових виробництв, визначив проектування як економічну категорію, показав її місце й значення в науці у якості об'єкту всебічного дослідження.

П'ять років по тому світ побачила друга фундаментальна монографія Стефана Михайловича «Швидкісне освоєння нових виробництв» [15]. У цій роботі, на основі глибокого та всебічного аналізу передових підприємств СРСР, сформульовані теоретичні положення про дію закону економії часу стосовно технічної підготовки виробництва та практичні рекомендації з прискорення науково-технічного прогресу шляхом всемірного скорочення строків конструкторської роботи технологічного проектування, освоєння виробництвом нової техніки та найбільш економічних методів організації виробничих процесів.

Ця монографія привернула увагу наукової спільноти та викликала значний резонанс. Завдяки діяльності в області дослідження наукових проблем економіки створення й освоєння нової техніки, великому досвіду практичної діяльності, Ямпольського було направлено у докторантуру Інституту економіки АН СРСР для завершення докторської дисертації за темою «Шляхи прискорення створення і освоєння нових знарядь виробництва у машинобудуванні», яку він захистив на вченій раді Секції суспільних наук АН УРСР у 1961 р. В цьому ж році

ВАК присвоює Стефану Михайловичу вчений ступінь доктора економічних наук й звання професора [10, С. 11].

Науковець продовжував активно досліджувати актуальні проблеми економіки науково-технічного прогресу. У 1964 р. у світ виходять монографія «Економіка освоєння нових конструкцій машин» та стаття «Механізація і автоматизація інженерної праці в органах технічної підготовки виробництва» [13, С. 592].

У 1965 р. по рішенню директивних органів Ямпольський був призначений на посаду виконуючого обов'язки директора Інституту економіки АН УРСР. Високий рівень наукових робіт та неабиякі здібності досвідченого освітнього діяча та організатор науки дали підставу Загальним зборам АН УРСР у 1967 р. вибрати Стефана Михайловича директором Інституту економіки АН УРСР і в цьому ж році він був обраний дійсним членом Академії наук УРСР [3, С. 389].

Дирекція інституту на чолі з Ямпольським велику увагу приділяла посиленню методологічної роботи, розвитку застосування економкоматематичних методів, розширенню і укріпленню наукових взаємозв'язків з Інститутом економіки АН СРСР. Розширенню та зміцненню наукового потенціалу центру економічної науки в Україні сприяло функціонування регіональних відділень в складі Інституту економіки АН УРСР [10, С. 12]. Це започаткувало створення та формування в республіці організаційно-координаційної структури, подальший розвиток якої став важливим фактором зміцнення оперативних зв'язків академічної науки з практикою, а також з вузівською наукою. Подальший розвиток цих регіональних відділень Інституту економіки АН УРСР виявився досить продуктивним не лише для економічної регіоналістики, а й і для всієї економічної науки України. Про це свідчить перетворення колишніх регіональних відділень в окремі інститути, які нині

входять до складу НАН України.

С. М. Ямпольський був одним з ініціаторів та організаторів створення фундаментальної праці у чотирьох томах «Енциклопедія народного господарства Української РСР» [11, С. 734].

Особливе місце у науковій творчості академіка займають роботи, які присвячені економічним й організаційно-плановим проблемам прискорення науково-технічного прогресу. Стефан Михайлович був один з засновників економіки науково-технічного прогресу.

Економічне управління науково-технічним прогресом С. М. Ямпольський розглядає як систему державних мір регулювання комплексу взаємопов'язаних й взаємообумовлених економічних процесів, важелів та стимулів, направлених на прискорення науково-технічного прогресу та досягнення його якісних показників з метою вирішення соціально-економічного розвитку країни. Поняття комплексності у даному контексті передбачає розробку та всебічну гармонічну узгодженість теорії та практики управління науково-технічним прогресом у народному господарстві, установлення взаємозв'язків по вертикальній та горизонтальній лініях управління, взаємодію механізму оцінки, планування й стимулювання науково-технічного прогресу з загальною системою управління виробництва з основними розділами народногосподарського плану. Ще у 1950-ті рр. вчений сформулював концепцію наскрізного комплексного проектування нової техніки, довівши при цьому необхідність перспективного проектування як важливого елементу управління науково-технічним прогресом, що сприяє його прискоренню й підвищенню ефективності [8, с. 31].

У працях академіка, що присвячені економічній проблемі науково-технічного прогресу, було висунуто принципово важливе методологічне положення про те, що вирішальні умови й передумови створення висо-

кофективної комплексної системи управління науково-технічним прогресом створюються не на рівні підприємств, об'єднань та галузей виробництва, а на рівні народного господарства в цілому [8; 9]. Це означає, що тільки виходячи з загальних завдань, які вирішуються на тому чи іншому етапі розвитку народного господарства, можливе найбільш ефективне комплексне покращення системи управління усіма сторонами науково-технічного прогресу, що система управління науково-технічним прогресом може розвиватися як складова органічна частина загального господарського механізму.

Стефан Михайлович переконливо доводить, що у системі управління науково-технічним прогресом одна з центральних позицій належить проблемам аналізу, оцінки й планування техніко-економічного рівня створюваної та діючої техніки, технічного рівня виробництва.

Ефективне управління науково-технічним прогресом покликано забезпечити оптимальні пропорції у розвитку окремих напрямків досліджень й розробок з метою забезпечення найбільшої результативності створюваної техніки при існуючих ресурсних обмеженнях. Постановка цієї проблема важлива для всіх рівнів системи управління науково-технічного прогресу. На будь-якому з них ефективне управління передбачало своєчасність й обґрунтованість вибору рішень, які ставали більш складними.

У цьому контексті Ямпольським була написана й опублікована монографія «Прогнозування науково-технічного прогресу» [6], у якій не тільки відсвітлюється методологічні проблеми прогнозування науково-технічного прогресу, але й викладаються основні принципи та методи формування перспективних і поточних планів технічного оснащення народного господарства, визначаються взаємозв'язки науково-технічних про-

гнозів з галузевими планами, показана роль прогнозів й технічної політики у виборі економічної стратегії галузі. Робота стала у свій час важливим та корисним науково-методологічним посібником для наукових співробітників, інженерів, економістів, що займалися проблемами прогнозування науково-технічного прогресу у різноманітних галузях народного господарства.

Піл науковим керівництвом академіка та його безпосередній участі була підготовлена до друку фундаментальна монографія у трьох томах «Прискорення науково-технічного прогресу і інтенсифікація відтворення основних фондів» [7], де комплексно досліджується теоретичні та практичні проблеми удосконалення економічного механізму господарювання, зокрема, управління відтворенням основних фондів на основі прискорення науково-технічного прогресу.

У монографіях Ямпольського, зокрема у «Економічних питаннях підготовчої стадії виробництва нових знарядь праці» [16], показано, що в умовах соціалістичного способу виробництва значно підвищується роль та посилюється вплив підготовчої стадії виробництва на весь процес технічного переобладнання народного господарства на новій прогресивній основі.

Серед численних наукових праць вченого вирізняється колективна монографія, що вийшла під керівництвом академіка та при його безпосередній участі «Економічне управління створенням систем машин» [17]. Це була одна з перших спроб системно дослідити проблеми, які були зв'язані з економікою управління створенням систем машин. У роботі було досліджено закономірності розвитку техніки, що функціонує у системі суспільного відтворення, були показані характерні якісні особливості систем машин. Проаналізувавши в історичній ретроспективі логіку розвитку техніки, розглянувши загальну модель циклу праці й розвитку техніки, автори

системно розкривають механізм управління процесом створення техніки, досліджують широкий спектр проблем, зв'язаних з економічною підготовкою та створенням систем машин.

У 1990-ті роки, незважаючи на вже досить похилий вік, Стефан Михайлович продовжував свою діяльність на науковій ниві, яку він поєднував з роботою по підготовці висококваліфікованих наукових кадрів – під його керівництвом захистилося понад 40 кандидатів та 19 докторів економічних наук [2, С. 77].

За безпосередньої участі академіка були проведені наукові дослідження з проблем економічного реформування України. Зокрема, він узагальнив досвід економічного експериментування та вдосконалив його наукові

основи, розробив відповідні методичні й практичні рекомендації.

Стефан Михайлович Ямпольський прожив понад 90 років, з яких 65 він віддав освіті та науці, зробивши неоцінений вклад у розбудову української економічної науки та підготовку висококваліфікованих вчених. Він є одним з засновників наукового напрямлення в економіці – економіки науково-технічного прогресу. Значний доробок в області дослідження наукових проблем економіки створення і освоєння нової техніки, великий досвід практичної діяльності у монографіях вченого відіграли значну роль у розвитку економічної думки України. Дослідження та наукові пошуки Стефана Михайловича внесли великий вклад в економічну науку й є актуальними і по сей день.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів ОНПУ. – Ф. Р-126. – Оп. 12. – Спр. 412 (Особова справа С.М. Ямпольського). – 20 арк.
2. Видатний учений і організатор науки та вищої школи [До 90-річчя С. М. Ямпольського] // Економіка України. – 1996. - № 12. – С. 77.
3. Дерев'янкін Т. І., Стешенко В. С. Пам'яті Стефана Михайловича Ямпольського (1906-1998) / Т. І. Дерев'янкін, В. С. Стешенко // Історія народного господарства та економічної думки України: Зб. Наук. Праць. – Вип. 39-40. – К., 2007. – С. 388-391.
4. Колишній Голова Ради, академік НАН України С. М. Ямпольський // Рада по вивченню продуктивних сил України. Національна Академія наук України / Режим доступу: <http://www.rvps.kiev.ua/KERIV/Jampol.html>.
5. Сухотеріна Л. І. Відомий український економіст Стефан Михайлович Ямпольський (1906-1998) / Л. І. Сухотеріна // Інтелекція і влада. Громадсько-політичний науковий збірник. – 2012. – Вип. 55. – С. 19-25.
6. Прогнозирование научно-технического прогресса: Методологические аспекты / С. М. Ямпольский, В. А. Лисичкин. – М.: Экономика, 1974. – 207 с.
7. Ускорение научно-технического процесса и интенсификация воспроизводства основных фондов [В 3 т.] – Т. 1-3 / Редкол.: С. М. Ямпольский и др. – К.: Наукова думка, 1974.
8. Экономические проблемы управления научно-техническим прогрессом / С. М. Ямпольский, С. Г. Галуза. – К.: Наукова думка, 1971. – 200 с.
9. Экономические основы ускорения научно-технического процесса / С. М. Ямпольский, Ф. А. Дронов, С. В. Козаченко. – Минск: Наука и техника, 1980. – 280 с.
10. Ямпольский Стефан Михайлович / Вступ. ст. Н. Г. Чумаченко, Ю.Н. Пахомов, Н. С. Герасимчук, С. В. Козаченко / Библиограф. указатель, сост. И. Н. Мирянова / Редколлегия: Сытник К. М., Тронько П. Т., Бабичев Ф. С. [и др.]. – К.: Наук. думка, 1986. – 76 с. – (Библиография ученых УССР / АН УССР).
11. Ямпольський Стефан Михайлович // Історія Академії наук УРСР / Редколегія: Б.Є. Патон (голов. ред.) [та ін.]. – К.: Наукова думка, 1982. – С. 733-734.
12. Ямпольський Стефан Михайлович // Українська радянська енциклопедія: [У 12 т.]. Том 12. – Вид. 2-ге / Під ред. Бажан М. П. [та ін.]. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1985. – С. 509.
13. Ямпольский Стефан Михайлович // Экономическая Энциклопедия. Политическая экономия [В 4 т.]. – Том 4 / Глав. ред. А.М. Румянцев. – М.: Сов. Энциклопедия, 1980. – С. 592.
14. Ямпольский С. М. Вопросы скоростного проектирования и освоения новых конструкций в машиностроении. – М.: Изд-во АН СССР, 1994. – 108 с.

15. Ямпольский С. М. Скоростное освоение новых производств. – М.: Машгиз, 1948. – 155 с.
16. Ямпольский С. М., Майданович А. М., Козаченко С. В. Экономические вопросы подготовительной стадии производства новых орудий труда (методологические аспекты). – К.: Наукова думка, 1978. – 215 с.
17. Ямпольский С. М., Козаченко С. В., Лобанов В. В., Майданович А. М. Экономическое управление созданием систем машин. – К.: Наукова думка, 1981. – 235 с.

Минина И.С. Экономические исследования академика С. М. Ямпольского. В статье освещена научная деятельность выдающегося ученого, доктора экономических наук, профессора, академика Национальной академии наук С. М. Ямпольского. Ученый занимался исследованием проблем экономики создания и освоения новой техники. Широко образованный исследователь стал одним из основателей нового направления в экономике, а именно – экономики научно-технического прогресса. Работе в этих сферах Стефан Михайлович посвятил большую часть своей жизни.

Ключевые слова: С. М. Ямпольский, академик, экономист, ученый, экономика научно-технического прогресса, производство, управление, прогнозирование.

Minina I.S. The economic research of academician S. M. Yampolsky. In the article examined the scientific activity of the outstanding scientist, doctor of economic sciences, professor, academician of the National Academy of Sciences SM Yampolsky. A scientist did research the problem of economic creation and development of new technology. Well-educated scientist was one of the founders of a new trend in the economy - namely, economics of scientific and technological progress. Work in these areas Stephan M. devoted much of his life.

Key words: S. M. Yampolsky, academician, economist, scholar, economics science and technology, production, management, forecasting.

УДК 621.11/14:001(092)

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ПАРОВИХ МАШИН У ДОСЛІДЖЕННЯХ ПРОФЕСОРА В. О. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

Бандус В.О.

(Одеський національний політехнічний університет)

У статті висвітлені дослідження видатного українського вченого, доктора технічних наук, професора В. О. Добровольського в області використання та розвитку парових машин. Вчений одним із перших детально описав, класифікував та порівняв існуючу й доступну йому парову техніку. Віктор Опанасович активно займався теоретичними питаннями щодо визначення перспектив практичного застосування парових машин.

Ключові слова: В. О. Добровольський, професор, науковець, машинобудування, парова машина, парова вантажівка.

Видатний український науковий діяч, доктор технічних наук, професор Одеського Політехнічного Університету Віктор Опанасович Добровольський (1884-1963) – один із найвидатніших вітчизняних дослідників в області

машинобудування. Його науковий доробок, який охоплює понад 160 наукових робіт [2, С. 11], являється важливим етапом не лише у розвитку українського, але й світового машинобудування. Однак, не дивлячись на